

מקורן ומהותן של לט' מלאכות

1. תלמוד בבלי שבת דף מט עמוד ב

הדור יתבי וקמיבעיא להו הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי אמר להו ר' הנינא בר חמא כנגד עבודות המשכן אמר להו ר' יונתן בר' אלעזר כך אמר רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא כנגד מלאכה מלאכתו ומלאכת שבתורה ארבעים חסר אחת בעי רב יוסף (בראשית לט, יא) ויבא הביתה לעשות מלאכתו ממנינא הוא או לא א"ל אב"י וליתי ספר תורה ולימני מי לא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא זזו משם עד שהביאו ספר תורה ומנאומו אמר ליה כי קא מספקא לי משום דכתיב (שמות לו, ז) והמלאכה היתה דים ממנינא הוא והא כמאן דאמר לעשות צרכיו נכנס או דילמא ויבא הביתה לעשות מלאכתו ממנינא הוא והאי והמלאכה היתה דים הכי קאמר דשלים ליה עבידתא תיקו תניא כמאן דאמר כנגד עבודות המשכן דתניא אין הייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן הם זרעו ואתם לא תזרעו הם קצרו ואתם לא תקצרו הם העלו את הקרשים מקרקע לעגלה ואתם לא תכניסו מרה"ר לרה"י הם הורידו את הקרשים מעגלה לקרקע ואתם לא תוציאו מרה"י לרה"ר הם הוציאו מעגלה לעגלה ואתם לא תוציאו מרה"י לרה"י מרה"י לרשות היחיד מאי קא עביד אב"י ורבא דאמרי תרווייהו ואיתימא רב אדא בר אהבה מרשות היחיד לרה"י דרך רשות הרבים:

2. תוספות שבת מט עמוד ב

ארבעים אבות מלאכות חסר אחת כנגד מי. דהרבה מלאכות יש דדמיין להדי והוה לן למחשבינהו כולן כאחת כדפריך בפרק כלל גדול. (לקמן ענ): היינו זורה היינו בורר היינו מרקד ומשום חילוק מועט שביניהם לא הוה מחלקינן להו אי לאו דקים להו דל"ט מלאכות הן כנגד שום דבר לכך בעי כנגד מי:

- מה רוצה לברר הגמרא בשאלתה "כנגד מי" ?
- מה עומק המחלוקת אם זה כנגד מלאכות המשכן או כנגד מלאכות שבתורה ? העזר מקורות הבאים.

3. רמב"ן על שבת מט עמוד ב

והו יודע שלד"ה אותן מלאכות שהיו במשכן, חשובין וקרי להו אב, ואותן שלא הי' במשכן קרי להו תולדה, דאל"ה למה קרא לזה אב ולזה תולדה, אלא למר גמר כולה מלתא ממשכן, ולמר היו חכמים עושין כולן אבות, אלא שמצאו להן סמך במנין מלאכות שבתורה, וכיון שידעו מנינן למדו השיבותן ממשכן. א"נ באבות ותולדותיהן הכל מודים שלמדו ממשכן, אלא לחשוב עוד ענינים אחרים למלאכות שלא היו במשכן לא אב ולא תולדה שלו פליגי, למר כיון דלא הוה במשכן כלל פטור עליה, ולמר מן המנין למדו זה. ואף על גב דמסייעי' למ"ד כנגד עבודות שבמשכן מהא דתניא אין הייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן, לאו משום [דלא מודו כ"ע בהא, אלא משום] דקתני הם זרעו ואתם לא תזרעו, דמשמע דמהתם גמר, וכי אזהרינהו רחמנא ממלאכת המשכן אזהרינהו, ומ"ה סמך פרשת שבת לפרשת משכן. ולמ"ד כנגד עבודות שבתורה לא גמרי' ממשכן אלא למחשבינהו כאבות.

ריטב"א על שבת מט עמוד ב

ושאלו בתוספ' אליבא דר"ש בר' יוסי בן לקוניא מהיכן יודעים מה הן המלאכות שהן אבות או שהן תולדות, דבשלמא לת"ק כל מלאכה דהויא במשכן הויא אב ואידך תולדה כדאית' לקמ' בפ' הזורק, וי"ל דמסבר' ידעי' להו.

4. תלמוד בבלי שבת דף עג עמוד ב

הזורה הבורר והטהון והמרקד: היינו זורה היינו בורר היינו מרקד אב"י ורבא דאמרי תרווייהו כל מילתא דהויא במשכן אע"ג דאיכא דמייא לה חשיב לה וליחשב נמי כותש אמר אב"י שכן עני אוכל פתו בלא כתישה רבא אמר הא מני רבי היא דאמר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואי חשיב כותש הויא ליה ארבעים וליפוק הדא מהנך ולעייל כותש אלא מחוורתא כדאב"י:

רש"י

שכן עני אוכל פתו בלא כתישה - לכך אע"ג דהואי במקדש ואב מלאכה היא כיון דתנא ליה דש לא תנא לה זורה ובורר ומרקד סידורא דפת נינהו וכיון דהוה במקדש והכא אתחיל בסידורא דפת תנינהו כדאמרינן גבי אופה דה"ל למתני מבשל ולא אופה דלא הוה במקדש אלא משום סדורא דפת נקט ואתא הואיל ואופה בפת כמבשל בסממנין אבל כתישה עשירים הוא דלתתי וכתשי לעשות סלת נקיה אבל עניים לא טרחי הלכך לא תנא לה ומיהו ודאי אב מלאכה היא ובכלל דש היא:

תוספות

שכן עני אוכל פתו בלא כתישה. וא"ת מ"מ ליחשיב כתישת סממנין דהוה במשכן ואע"ג דעני אוכל פתו בלא כתישה לענין סממנים מלאכה חשובה היא ואומר ר"י דלא דוקא אוכל פתו אלא ה"ה דעני צובע בסממנים בלא כתישה וא"ת מרקד נמי לא ליתני שכן עני אוכל פתו בעיסה בלוסה כדאמר בסוף פרקין ויש לומר דרוב עניים אין אוכלין בלא הרקדה אלא שלענין חלה מצטרפין הסובין דקרינן ביה מלחם הארץ כיון דיש עניים שאוכלים בעיסה בלוסה ור"ת פירש בע"א ולא נתיישב לר"י:

- כיצד ניתן לפרש את שורש ההבדל בין פירוש רש"י לתוס' ע"פ הנ"ל ? העזר במקור הבא.

5. מהר"ם על שבת דף עד עמוד א

ונראה הא שכתב רש"י טעמא דסדורא דפת נקט לא בא ליתן טעם למה שתנא זורה ובורר ומרקד דבלאו הכי אתי שפיר התנינהו משום דאפי' עני עביד להו אלא שהוקשה לרש"י קושיית התוס' דאע"ג דעני אוכל פתו בלא כתישה מ"מ כיון דהואי במשכן בסממנין וגבי סממנין אפי' בעני איתא א"כ הוה ליה למיתני במתני' ומתריץ רש"י דכולהו דקתני במתני' זורה ובורר ומרקד סידורא דפת נינהו ולא סידור דבישול סממנים אע"ג דבמשכן לא היה סידורא דפת אלא סידורא דבישול סממנים מ"מ כיון דהוה במשכן ואיתנייהו בסידורא דפת אפי' בעני תנינהו אבל כתישה ליתא בסידורא דפת תגי אם גבי עשירים ולא גבי עניים דעניים לאטרהי וכו' ולכך לא תני התנא כתישה כיון דאינה בסידורא דפת גבי עני אע"ג דאיתא גבי סממנים ומיהו ודאי אב מלאכה היא וכו' ואפשר דס"ל לרש"י דאי עביד כתישה בהדי דש הייב על הכתישה בפני עצמה כיון דהוה במשכן כמו בזורה ובורר ומרקד כן ג"ל המשך דברי רש"י ודו"ק.

6. תלמוד בבלי שבת דף עד עמוד ב

והלש והאופה: אמר רב פפא שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן ונקט אופה תנא דידן סידורא דפת נקט.

7. תלמוד ירושלמי שבת פרק ז הלכה ב

אבות מלאכות ארבעים חסר אחת מניין לאבות מלאכות מן התורה ר' שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן כנגד ארבעים חסר אחת מלאכה שכתוב בתורה. בעון קומי רב אהא כל הן דכתיב מלאכות שתים. א"ר שיין אשגרת עיינה דרבי אהא בכל אורייתא ולא אשכח כתיב דא מילתא בעיא דא מלתא (בראשית לט) ויבוא הביתה לעשות מלאכתו מנהון. (בראשית ב) ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה מנהון. תני רבי שמעון בן יוחאי (דברים טז) ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה. הרי זה בא להשלים ארבעים חסר אחת מלאכות שכתוב בתורה. רבי יוסי בי רבי בון בשם רבי שמואל בר נחמני כנגד ארבעים חסר אחת פעם שכתוב במשכן עבודה ומלאכה. א"ר יוסי בן הנינא זה הדבר אין כתיב כאן אלא (שמות לה) אלה הדברים דבר דברי דברים מיכן לאבות ולתולדות. רבי הנינא דצפורין בשם ר' אבהו אל"ף הדי. למ"ד תלתין. ה"א חמשה. דבר הדי. ודברים תרים. מיכן לארבעים חסר אחת מלאכות שכתוב בתורה. רבנן דקיסרין אמרין מן אתרה לא חסרה כלום. אל"ף הדי. למ"ד תלתין. ה' תמינא. לא מתמנעין רבנן דרשין בין ה"א לחי"ת.

• מה ניתן ללמוד מהירושלמי על הסוגיא הנ"ל ?

8. תלמוד בבלי ברכות דף נח עמוד א

הוא היה אומר (בן זומא) כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול הרש זורע וקצר ועמר ודש זורה וברר וטחן והרקיד ולש ואפה ואח"כ אכל ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש גזו ולבן ונפץ וטוה וארג ואחר כך מצא בגד ללבוש ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני.

9. שפת אמת ספר שמות – פרשת תשא – שנת תרל"א

ברש"י אך כו' שבתותי תשמורו כו' למעט שבת ממלאכת המשכן. ורמב"ן ז"ל תמה. ואא"ז מו"ר זצלה"ה אמר הפירוש שאף שגם המשכן הוא ענין השראת השכינה וגם ענין שבת הוא עליות כל הנבראים. וממעט הכתוב שאין ענין המשכן בשבת. ודבריו צריכין ביאור כי אינו זוכר יותר. ועפ"י הפשוט וודאי גם בימות החול שנק' ימי המעשה ומלאכה. מ"מ יש בהם בחי' שבת בהסתר עכ"פ. [כמ"ש ששת ימי המעשה יהי' סגור כו'] ולכך ת"ה נקראי' שבת. שאצלם גם בחול נמצאי' הארות הפנימיות. שזה עיקר פ"י שבת. להיות דבוק בשורש החיים דמיני' מתברכין שייתא יומין. ומלאכות שהיו במשכן בודאי היו עפ"י אופן זה שהרי נעשה השראת השכינה ע"י מלאכות האלה. ושורש כל המלאכות ועבודת ימות החול הם מבחי' משכן. ולכך נלמד ל"ט מלאכות שהי' במשכן שרק הם נק' מלאכות. [והענין כמ"ש בזה"ק תרומה ענין המשכן שהוא כהנהגת ימות החול ע"י המלאך שהוא בחי' מלאכה והמשי"י]. ולזאת אומר הכתוב כי גם מלאכות המשכן אסור בשבת. כי בשבת יש התגלות הפנימיות. ובאמת קודם הטא העגל הי' הירות משטן ומה"מ והוא ענין עוה"ב עלמא דחירות [יובל ודורון]. רק אחר החטא שניטלו מהם הכתרים של נעשה ונשמע. הי' התיקון ע"י בחי' המשכן. שהוא למצוא נקודה פנימיות שיש בכל דבר מבחי' מלכותך מלכות כל עולמים. כמ"ש מלכותו בכל משלה. אבל בשבת מרע"ה מחזיר הכתרים לישראל. והוא כעין עוה"ב ואין שום הסתר כלל. ולכך גם מלאכות המשכן ג"כ אסורין בשבת כנ"ל. ופרשנו אך. כמ"ש הז"ל ע"פ אך את הזהב שצריכין להעביר החלודה קודם ההגעה. שיהי' רק הזהב כמו שהוא. כמו כן בשבת אין שום הסתר וחלודה רק התגלות נקודה הפנימיות כנ"ל. ובחול ע"י מלאכות נסתר הפנימיות. וזה העבודה להיות דביקות העושה בפנימיות המעשה כנ"ל. וכתוב בשבת לדעת כי אני ה' מקדישכם. פ"י ששבת נותן דעת. ופ"י דעת התקשרות ודביקות בפנימיות. כתיב כל ערום יעשה בדעת. ופרשנו כנ"ל שכל מה שעושה החכם מקושר ומדובק בשורש הדבר. וכסיל ע"י שפורש הדבר ומפסיק משורשו נעשה אולת. אף שעושיין מעשה א'. כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו כו'. וכתבו הז"ל מתנה טובה יש לי בבית גזוי ושבת שמה לך והודיעם. הפ"י שבכל דבר שבעולם נגזו הארה עליונה וקדושה. ועל ידי שבת נודע זה. ויוכל האדם למצוא גם בחול הארת שבת ע"י שמירת שבת. [וז"ש לעשות את השבת פ"י למצוא בחי' השבת גם במעשה ע"י ושמרו. שהוא כמו ואביו שמר כו'. ששומר ומצפה כל ימות החול אל השבת]. וכתוב זכור פ"י הז"ל מנה יפה זמנהו לשבת. פרשנו להניח בכל מעשה נקודה פנימיות לה' בלבד. וזה זכירת שבת שהוא ע"י שמעדין בני' כי הכל להשי"ת. וז"ש לדעת כי אני ה' מקדישכם. פ"י מעשה ישראל יש בו נקודה היות מהשי"ת. וע"י שבת נודע זה. ובהי' זו היא קודש כי היות השי"ת הוא קודש ונבדל. אף שהוא בתוך עניני עוה"ז. וגם כפשוטו מה שמוצא האדם הארת הנקודה הנ"ל הוא ג"כ מהשי"ת. ובשבת נודע זה כמ"ש לדעת: